

Handelingsperspectief Bijen en Balsemien in de Biesbosch

team Natura 2000

juni 2022
Provincie Zuid-Holland

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Probleemstelling	5
63 miljoen honingbijen	5
Bedreigde wilde bijen	6
Invasieve exoot in een natuurgebied	6
Aanpak	8
Ecologisch spoor	9
Meer gericht onderzoek	9
Ecologische verbindingen	9
Reuzenbalsemien	10
Rigoreuze bestrijding.....	11
Machinale/handmatige bestrijding	11
Herstel van oorspronkelijke inheemse begroeiing.....	11
Juridisch spoor	12
Regulering plaatsing bijenkasten rondom Natura 2000 gebieden	12
Bufferzones Algemene Plaatselijke Verordening (APV)	13
Instructieregel bijenkasten toevoegen aan provinciale omgevingsverordening	13
Pachtovereenkomsten	13
Richtlijnen binnen Natura 2000 gebieden	13
Registratie van honingbijenkasten	14
Handhaving.....	14
Communicatief spoor	15
Bekendheid nieuwe maatregelen rondom bijenkasten en balsemien	15
Bijenhouderij als sparringpartner.....	15
Bewustwordingscampagne biodiversiteit	15
Organisatorisch spoor	16
Projectteam	16
Leren van anderen.....	16
Menskracht en maatwerk	16
Financiering	16
Stakeholders	17
Tijdpad	17

Samenvatting

De Biesbosch is een natuurgebied met Natura 2000 status gelegen in de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant. Het gebied is circa 9.000 ha groot, waarvan circa 2/3 in Noord-Brabant ligt en circa 1/3 in Zuid-Holland. Het is een uniek zoetwatergetijdengebied, van landelijk belang voor vele soorten flora en fauna, sommige bedreigd en kwetsbaar, maar allen van grote waarde voor de biodiversiteit.

Als provincies hebben wij de plicht onze Natura 2000 gebieden in stand te houden, te verbeteren waar dit noodzakelijk is en daarvoor belemmeringen weg te nemen. We moeten dus goed zorgen voor onze kwetsbare natuur en hun inwoners. Dat kunnen we niet alleen, dat doen we samen met onze partners zoals Staatsbosbeheer, als (grootste) eigenaar en beheerder van de Biesbosch, maar ook met de omgevingsdiensten, de omliggende gemeentes en de omwonenden en gebruikers van onze natuurgebieden.

De afgelopen jaren is gebleken dat er, gedurende de bloei van de Reuzenbalsemien, een grote piek is in het aantal door commerciële imkers geplaatste honingbijenkasten in en rond het gebied. Om te onderzoeken of deze piek inderdaad een effect heeft op de biodiversiteit in het Natura 2000 gebied de Biesbosch, is door EIS/Naturalis in 2021 in opdracht van de Provincie Zuid-Holland een literatuurstudie uitgevoerd. Dit onderzoek geeft met name een inzicht op de mogelijke effecten op biodiversiteit, zoals die al vaker zijn onderzocht op andere plekken, maar nog niet op de Natura 2000 doelstellingen.

Het onderzoek van EIS/Naturalis¹ heeft zich gefocust op de concurrentie tussen de geïntroduceerde honingbijen en inheemse wilde bestuivers binnen het gebied, en de mogelijke invloed van Reuzenbalsemien als invasieve exoot hierop. Veel van de gegevens en onderzoeken in dit handelingsperspectief vindt u terug in het rapport van EIS/Naturalis, tenzij anders vermeld.

De belangrijkste aanbevelingen van de onderzoekers van EIS/Naturalis zijn:

- Breng het aantal honingbijenvolken in de ruime omgeving van de Biesbosch terug tot 4 per km² bloeiend gewas, dat wil zeggen maximaal 120 volken voor Reuzenbalsemien. Met ruime omgeving wordt bedoeld de Biesbosch inclusief een bufferzone van ten minste 3 kilometer en idealiter 5 kilometer.
- Plaats de honingbijenvolken op een beperkt aantal locaties die alle ten minste 3 kilometer verwijderd zijn van de meest belangrijke habitats. Hoe meer locaties er zijn met honingbijenvolken, hoe sterker de negatieve effecten op de wilde bijenfauna, omdat dan grotere delen van het gebied beter binnen bereik van de volken komen.

Naar aanleiding van dit onderzoek, de groeiende zorg rondom de aanwezigheid van honingbijen binnen de Biesbosch en het effect daarvan op onze kwetsbare natuur, heeft de Provincie Zuid-Holland, in samenspraak met de collega's van de Provincie Noord-Brabant en in overleg met Staatsbosbeheer, een start gemaakt met een handelingsperspectief.

¹ [Rapportage Honingbijen Biesbosch 20210728_DEF.pdf \(bestuivers.nl\)](#), Bijen en Balsemien: Concurrentie tussen honingbijen en wilde bestuivers in de Biesbosch, EIS Naturalis, Reemer, Klumpers en Zeegers, 2021.

Zowel door Provinciale Staten van Zuid-Holland² als Provinciale Staten van Noord-Brabant³ zijn over dit onderwerp vragen gesteld. Met het onderzoek van EIS/Naturalis in de hand, en de ervaring van beheerders en partners, komen wij tot het handelingsperspectief dat voor u ligt.

We weten nu dat grote aantallen bijenkasten negatieve effecten kunnen hebben op onze inheemse biodiversiteit. Dit geeft voldoende aanleiding om voortvarend aan de slag te gaan met de bestrijding van de Reuzenbalsemien en het terugdringen van de grote aantallen bijenkasten.

We maken in de zomer van 2022 een start met de bestrijding van de Reuzenbalsemien in de Biesbosch en het reguleren van bijenkasten, zodat het minder aantrekkelijk wordt om grote aantallen bijenkasten in de omgeving van het natuurgebied te plaatsen.

We doen dit samen met experts binnen de provincies en omgevingsdiensten van Zuid-Holland en Noord-Brabant, Staatsbosbeheer, de omliggende gemeentes, de waterschappen, het ministerie van LNV, pachters en eigenaren van omliggende gronden, externe experts, omwonenden, bijenhouders en natuurorganisaties om tot een gezamenlijk en breed gedragen handelingsperspectief te komen.

Nadere veldonderzoeken en monitoring van het effect van de maatregelen zijn nodig om bij te kunnen sturen ten behoeve van het lange termijn herstel van de populaties wilde bestuivers en de andere natuurdoelen in de Biesbosch, en om juridisch sterker te staan. Met deze veldonderzoeken starten we in de zomer van 2022.

Dit handelingsperspectief voor de aanpak van de vele bijenkasten en de Reuzenbalsemien in de Biesbosch omvat een aantal elementen: een ecologisch-, een juridisch-, een communicatief-, en een organisatorisch spoor.

Voor de honingbijen in en om de Biesbosch is de laatste tijd veel aandacht geweest, niet alleen in de Provinciale Staten, maar ook in de Tweede Kamer, bij de waterschappen en bijenverenigingen en ook in de media. Recentelijk nam ook de gemeente Amsterdam stappen om te onderzoeken hoe de toename van bijenkasten te reguleren. Dit nemen we allemaal mee in onze plannen.

De Biesbosch is aangewezen als één van de natuurplekjes in Nederland. Het gebied is zo bijzonder, omdat het een van de weinige zoetwatergetijdengebieden is in Nederland. De belangrijkste opgave voor de Biesbosch is een kwaliteitsverbetering van het zoetwatergetijdengebied ten behoeve van vochtige alluviale bossen (zachthoutoibossen), ruigten en zomen, slikkige rivieroever, vissoorten (bijvoorbeeld de fint), de noordse woelmuis, de tonghaarmuts en de bever. Daarnaast moet er kwaliteitsverbetering en uitbreiding van het rietmoeras plaatsvinden met de daarbij behorende (broed)vogels. Daarnaast ligt er ook een belangrijke opgave voor herstel en verbetering van de stroomdalgraslanden en glanshaver- en vossenstaartheuvels binnen het gebied. Bijzonder voor de Biesbosch is de grote soortenrijkdom. Kenmerkend voor de delta zijn de vele overgangen zowel loodrecht op de rivier als in de lengterichting, van nat naar droog, van zand naar klei, snelstromend en langzaam stromend, troebel en helder etcetera. In de Biesbosch komen veel Rode lijst plantensoorten voor en typische Biesboschplantensoorten. Datzelfde geldt voor vissen, zoogdieren, vogels, slakken, libellen, kevers en mieren. In de Biesbosch komen, als gevolg van verschillende watertypen, ook verschillende watervegetaties voor.

² [\(d \(notubiz.nl\)\)](#), schriftelijke vragen Statenlid Zuid-Holland Van Viegen (PvdD) over bijenkasten en honingbijen in de Biesbosch, 2 nov 2021

³ [Honingbijen in de Biesbosch Noord-Brabant - iBabs RIS \(bestuurlijkeinformatie.nl\)](#), schriftelijke vragen Statenlid Noord-Brabant Van Der Linden (GL) over honingbijen in de Biesbosch, 6 aug 2021

Probleemstelling

De laatste jaren worden in en om de Biesbosch meer en meer honingbijenvolken geplaatst door imkers, vooral vanwege de aanwezigheid van de Reuzenbalsemien. De conclusies uit het eerdergenoemde rapport van EIS/Naturalis bevatten waardevolle informatie over de invloed van intensieve honingbijenhouderij nabij natuurgebieden en de effecten op de kwetsbare natuur in deze gebieden. Op basis van het rapport zien we de noodzaak om snel passende maatregelen te treffen voor het behoud van de biodiversiteit.

Ook eerdere publicaties, zoals bijvoorbeeld van Entomologische Berichten⁴, wijzen reeds jaren op de negatieve invloed van honingbijen op en rondom natuurterreinen. Vanuit de landelijke Bijenstrategie⁵ wordt door Wageningen Universiteit (WUR) verder onderzoek verricht naar de effecten van het plaatsen van honingbijenkasten op wilde bestuivers. Ook uit de beantwoording van Tweede Kamervragen⁶ in december 2021 blijkt dat het een complex en urgent probleem is, waar terecht veel aandacht voor is.

Bijenvolken kunnen helaas, vooral als ze op commerciële wijze in grote aantallen worden gehouden, zeer nadelig zijn voor de inheemse natuurkwaliteit die we beschermen en voor de balans in die natuur. Er is nog weinig regulering van bijenkasten en dus is het lastig grip krijgen op de invloed van grootschalige bijenhouderij op onze natuurgebieden.

Het is van groot belang voor onze natuur in het algemeen en de biodiversiteit van de Biesbosch in het bijzonder, om het verschil tussen honingbijenvolken en wilde bijen duidelijker te maken, goed te communiceren en ook in regelgeving dat onderscheid te gaan maken.

Belangrijk om te weten: de huidige in Europa gehouden honingbij is de gedomesticeerde vorm van de westelijke honingbij, die van origine uit Afrika stamt. De honingbij zoals wij die nu kennen en tegenkomen in onder andere de Biesbosch is, zoals EIS/Naturalis dat noemt, een 'landbouwhuisdier' en als zodanig geen onderdeel van de inheemse Nederlandse natuur. Dit laatste blijkt echter, zelfs bij natuurliefhebbers, vaak onbekend te zijn. Wat dat betreft zijn de verschillende 'red de bij' campagnes erg succesvol: steeds meer mensen dragen bijen en andere insecten een warm hart toe en zetten zich in om bijen te helpen.

63 miljoen honingbijen

In en rondom de Biesbosch telde Staatsbosbeheer in 2019 en 2020 rond de 2100 honingbijenkasten rond de bloeiperiode van de Reuzenbalsemien (juli-oktober). Er zijn lokale imkers actief, waarvan de bijenvolken het gehele jaar de Biesbosch bezoeken. Deze imkers en lokale imkerverenigingen hebben maatschappelijke binding met het gebied en zijn betrokken bij educatieve projecten in en om de Biesbosch.

De grote aantallen honingbijenkasten komen vooral van bezoekende imkers van buiten de regio en zelfs van buiten Nederland, met in totaal vele miljoenen honingbijen die vooral in de nazomer de Biesbosch in trekken om voedsel te vinden en honingopbrengst te genereren. Door het ontbreken van een (landelijke) registratieplicht voor bijenkasten

⁴ [Natuurtijdschriften: Effecten van honingbijen, Apis mellifera, op insecten in natuurterreinen](#) E. van der Spek, 2012.

⁵ [Nationale Bijenstrategie: Bed & Breakfast for Bees | Rapport | Rijksoverheid.nl](#), Nationale Bijenstrategie, Ministerie van LNV, 2018.

⁶ [Detail 2021D51069 | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#), beantwoording van vragen van Tweede Kamer lid Vestering (PvdD) over het plaatsen van honingbijenkasten in de nabijheid van natuurgebieden, 21 dec 2021.

is de herkomst vaak onbekend. Door het ontbreken van een vergunningsstelsel is het vaak lastig bijenkasten te verwijderen. De kast is andermans eigendom en de dieren kun je niet zomaar aan hun lot overlaten.

Door de grote aantallen honingbijenvolken komen de inheemse ongewervelden, zoals hommels en wilde (solitaire) bijen, ernstig in de verdrinking. Uitgaand van een voorzichtig gemiddelde van 30.000 honingbijen per bijenkast in de zomer, komen we bij genoemde telling uit op 63 miljoen honingbijen die uitvliegen over natuurgebied de Biesbosch.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat aantallen wilde bestuivers circa 40 tot 60% afnemen vanaf een dichtheid van 8 bijenvolken per km², mede door voedselconcurrentie. Bij de Biesbosch is de dichtheid op basis van de laatste tellingen rond de 25 bijenvolken per km².

Bedreigde wilde bijen

In de Biesbosch treffen we naast algemeen en schaars voorkomende bijen, een aantal bedreigde tot zeer bedreigde wilde bijensoorten aan, waarvoor dit natuurgebied cruciaal leefgebied is. Uit het beperkte veldonderzoek dat in het verleden gedaan is, op vooral goed toegankelijke delen van de Biesbosch, blijkt dat er zeker 110 soorten wilde bijen te vinden zijn in de Biesbosch, waarvan 13 Rodelijstsoorten en 3 soorten bedreigd tot zeer bedreigd. De verwachting van de onderzoekers van EIS/Naturalis is dat de diversiteit aan bijenfauna een stuk rijker is dan nu bekend.

Het beschermen van de Biesbosch als natuurgebied is natuurlijk niet alleen van belang voor de bedreigde bestuivers, voor alle dier- en plantsoorten in de omgeving is zij van grote waarde.

Invasieve exoot in een natuurgebied

De hoofdreden voor de vele bijenkasten in en om de Biesbosch is de zeer ruime aanwezigheid van Reuzenbalsemien, een invasieve exoot. Door het hoge suikergehalte (nectar) en het late bloeimoment van de Reuzenbalsemien (augustus tot oktober) is de plant zeer aantrekkelijk voor verschillende bestuivers, vooral voor hommels en (honing)bijen.

Verschillende studies laten zien dat de Reuzenbalsemien een sterke negatieve impact kan hebben op de diversiteit van inheemse flora en fauna, met grote consequenties voor ongewervelde dieren zoals hommels, zweefvliegen en wilde bijen. Inheemse plantensoorten worden minder bezocht door bestuivers, en gaan verder achteruit. Op plekken waar dit kwetsbare habitats betreft, levert dit problemen op voor de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000 gebieden.

Reuzenbalsemien is lastig gecontroleerd te bestrijden en vermeedert zich zeer succesvol door zaad (hij wordt niet voor niets ook wel Springbalsemien genoemd) en maaisel, vooral via het water. De plant verdringt veel andere inheemse planten en doet het vooral goed langs kreken en in wilgenbossen. Dit is ook in de Biesbosch het geval. De Reuzenbalsemien bedekt inmiddels grote delen van de Biesbosch. De laatst bekende inventarisatie stamt uit 2007 en telde 27% van het landoppervlakte. De Nederlandse Bijenvereniging repte in haar Position Paper⁷ uit 2020 van 50%, wat de onderzoekers

⁷ [Honingbijen, De Biesbosch en de reuzenbalsemien - Nederlandse BijenhoudersVereniging](#), Position Paper, 2020.

van EIS/Naturalis aan de hoge kant lijkt. Hoe dan ook is het een aanzienlijk oppervlakte van de Biesbosch.

Het is vooral voor commerciële bijenhouders aantrekkelijk om bijenkasten rondom en in de Biesbosch te plaatsen in de bloeiperiode, omdat er dan veel voedsel te vinden is voor hun bijenvolken. Het verminderen van dit voedsel zou de Biesbosch veel minder interessant maken voor de commerciële bijenhouderij. Maatregelen om aantallen aanwezige honingbijenvolken te verminderen moeten dus samengaan met maatregelen ter bestrijding van de Reuzenbalsemien. Ook los van de bijen is bestrijding van Reuzenbalsemien noodzakelijk in het kader van exotenbestrijding.

Een belangrijk aandachtspunt bij de bestrijding van de Reuzenbalsemien in de Biesbosch is dat ervoor moet worden gewaakt dat de overige begroeiing, zoals de ondergroei in de ooibossen, niet te lijden heeft onder de ingrepen. En uiteraard is rekening houden met het broedseizoen van groot belang. Hierdoor is de 'window of opportunity' voor bestrijding erg smal.

De bestuiving door alle honingbijen zorgt ervoor dat de Reuzenbalsemien het uitstekend doet. De Reuzenbalsemien beperkt zich niet tot de Biesbosch, ook in andere (natuur)gebieden tiert zij welig. Een handelingsperspectief voor de Biesbosch kan dus ook interessant zijn voor andere plekken met vergelijkbare bijen- en Reuzenbalsemienproblematiek.

Kortom: om de biodiversiteit en de balans van het natuurgebied de Biesbosch te kunnen herstellen, en te voldoen aan de instandhoudingsverplichtingen van Natura 2000 die we als provincies hebben, zullen we twee dingen moeten bereiken:

- A. het drastisch verminderen (en vervolgens reguleren) van het aantal honingbijenkasten in (de directe omgeving van) de Biesbosch, en**
- B. de Reuzenbalsemien in de Biesbosch terugdringen en gericht blijven bestrijden.**

Aanpak

Het handelingsperspectief bevat maatregelen voor de korte- en de lange termijn. Om het Natura 2000 gebied Biesbosch, maar ook andere natuurgebieden in stand te houden en te verbeteren, is een totaalpakket van maatregelen nodig dat ook op andere plekken waar een vergelijkbare problematiek speelt, toepasbaar is. Met een aantal maatregelen starten we deze zomer, zodat we samen met onze partners kunnen leren van de ervaringen en elk komend jaar met meer nog informatie en ervaring verder kunnen bouwen.

Voor de aanpak van de vele bijenkasten en de Reuzenbalsemien in de Biesbosch gaan we in dit handelingsperspectief uit van een aantal sporen: een ecologisch-, een juridisch-, een communicatief-, en een organisatorisch spoor.

Om de effecten van de vele honingbijen en het handelingsperspectief in beeld te krijgen is meer gericht veldonderzoek in de Biesbosch nodig. Daarvoor is het ook noodzakelijk om goede nulmetingen te hebben (zie ook het hoofdstuk 'Ecologisch spoor').

Een goede aanpak van Reuzenbalsemien in de Biesbosch is zeer arbeidsintensief, en vraagt vooral afstemming en samenwerking tussen beide provincies, lokale partners zoals Staatsbosbeheer en de omringende gemeentes, maar ook met Rijkswaterstaat en de waterschappen (zie hoofdstuk 'Ecologisch spoor').

Inperken van het grote aantal bijenkasten heeft afstemming nodig op het vlak van provinciale beheerplannen van de Natura 2000 gebieden of andere provinciale instrumenten zoals pachtovereenkomsten en omgevingsverordeningen, maar ook van landelijke wetgeving zoals de Omgevingswet en zeker ook gemeentelijke verordeningen. Dit is de juridische kant, die vooral vraagt om integraal werken: goed overleg tussen verschillende overheidstakken en het benutten van elkaars mogelijkheden (zie hoofdstuk 'Juridisch spoor').

Op het gebied van communicatie is het vooral van belang duidelijk te maken dat de situatie voor de grootschalige bijenhouderij rondom de Biesbosch gaat veranderen. Omwonenden en belanghebbenden informeren over het probleem en meenemen in het proces verbetert de plannen en het draagvlak daarvoor (zie hoofdstuk 'Communicatief spoor').

Het vraagstuk van het teveel aan honingbijen en Reuzenbalsemien in de Biesbosch, is een complex samenspel van factoren. Enerzijds maakt dat het ingewikkeld om tot een plan van aanpak te komen, anderzijds biedt het prachtige kansen voor samenwerking en nieuwe ideeën. Zeker ook omdat er zoveel verschillende partijen zijn met expertise en interesse in dit vraagstuk (zie hoofdstuk 'Organisatorisch spoor').

Ecologisch spoor

Meer gericht onderzoek

Het rapport van EIS/Naturalis biedt veel informatie, maar is een literatuurstudie. Voor een stevigere ecologische- en juridische basis voor beleid op het gebied van intensieve bijenhouderij en voor goede exotenbestrijding, is uitbreiding van onderzoek en monitoring nodig in de Biesbosch.

Dit is ook van belang om de uitwerking van het handelingsperspectief te kunnen meten, om de druk op het natuurgebied te beperken en onze instandhoudingsdoelstellingen te behalen waar het effect voor planten en insecten het grootst is.

Als we weten waar de Reuzenbalsemien groeit, waar de bijenkasten voornamelijk staan, en welke plekken en soorten het meest kwetsbaar zijn, weten we waar we de komende jaren moeten focussen en welke effecten op de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000 optreden.

- Een nulmeting (2022) en monitoring (2023 en 2024) van wilde bijen en andere bestuivers in de Biesbosch zal meer informatie geven over de huidige situatie van de inheemse soorten, maar ook van de resultaten van onze maatregelen.
- De aantallen en locaties van bijenkasten in en om de Biesbosch zijn in 2019 en 2020 door Staatsbosbeheer in kaart gebracht. Dit herhalen we in de zomer van 2022 en willen we de komende jaren blijven monitoren.
- Om de Reuzenbalsemien goed te kunnen bestrijden moet deze in kaart worden gebracht en de komende jaren worden gemonitord om het effect van de maatregelen te kunnen bekijken en evalueren. We starten hiermee in augustus 2022 en herhalen dit een aantal jaar om de aanpak van de balsemienbestrijding in het volgende jaar te bepalen. In de zomer van 2022 starten we met de bestrijding van de Reuzenbalsemien op plekken waarvan we nu al weten dat er veel balsemien staat en waar in het verleden grote aantallen bijenkasten in de omgeving werden geplaatst.
- Voor het eventueel bijplanten of -zaaien van gewenste en kwetsbare habitatsoorten op plekken in de Biesbosch waar Reuzenbalsemien wordt verwijderd, is veldonderzoek nodig om dit zorgvuldig en op de juiste plek, voor planten en wilde bestuivers, te kunnen doen. Hierbij moet ook de link worden gelegd met de te behalen natuurdoelen en instandhoudingsdoelstellingen in het gebied.
- De verbinding tussen de inventarisaties en de natuurdoelen en instandhoudingsdoelstellingen is van groot belang voor een stevige juridische basis van maatregelen. Ook dit laten we verder onderzoeken.

Ecologische verbindingen

Er wordt gewerkt aan een verbinding tussen de 3 bekende leefgebieden van de ernstig bedreigde Zandhommel, die in Nederland alleen nog in Zuid-Holland wordt aangetroffen. Deze 'Zandhommelzuidas' moet gebieden als Tiengemetten, de Hoeksche Waard en de Noordwaard in de Biesbosch voor de Zandhommel (en andere wilde bestuivers) aan elkaar gaan verbinden. Ook voor deze ecologische verbinding wordt nader onderzoek gedaan naar de populaties wilde bestuivers.

In de omgeving van de Noordwaard zijn toevallig ook veel bijenkasten te vinden, dus zowel in bijenonderzoek als uitvoering versterken deze projecten elkaar.

Reuzenbalsemien

De Reuzenbalsemien, ook wel bekend als Springbalsemien, ofwel de Impatiens Glandulifera, is een eenjarige plant die tot 2,5 meter hoog kan worden⁸. Rond 1850 werd de soort vanuit Noord-India geïntroduceerd in Europa. Vanaf 1915 is de plant in Europa als invasieve soort gaan verwilderen, men treft hem nu door geheel West-Europa aan. Sinds 2017 is de soort opgenomen op de lijst van invasieve soorten die zorgwekkend zijn voor de Europese Unie. Dit houdt onder andere in dat de plant niet meer geïmporteerd, gekweekt, vervoerd of verkocht mag worden in alle Europese lidstaten. De provincies zijn verantwoordelijk voor de aanpak van invasieve exoten, dus ook voor de bestrijding van Reuzenbalsemien. Er is geen actueel verspreidingsbeeld van de Reuzenbalsemien in de Biesbosch.

De plant groeit graag langs of in de buurt van water. De zaden verspreiden zich uitstekend via water. Langs sloten, greppels en beken kan men de Reuzenbalsemien aantreffen. Dit maakt bestrijding in de Biesbosch lastig, aangezien grote delen lastig te bereiken zijn. Bovendien moet het maaisel worden afgevoerd.

Een ander belangrijk aandachtspunt bij de bestrijding van de Reuzenbalsemien in de Biesbosch is dat ervoor moet worden gewaakt dat de overige begroeiing, zoals de ondergroei in de ooibossen, niet te lijden heeft onder de ingrepen. En uiteraard is rekening houden met het broedseizoen van groot belang. Hierdoor is de 'window of opportunity' voor bestrijding erg smal.

Dat de Reuzenbalsemien het goed doet op stikstofrijke bodem maakt bestrijding niet eenvoudiger. Door verhoogde stikstofdepositie kan het zo zijn dat de bodem steeds gunstiger wordt voor planten die het goed doen op stikstofrijke grond. Deze samenhang moeten we verder onderzoeken. De verhoogde aandacht en noodzaak om stikstofdruk te verminderen gaat hier hopelijk een positieve bijdrage aan leveren.

In welke mate dit ook in de Biesbosch speelt, op plekken waar de habitat en/of haar bewoners kwetsbaar zijn, zal nader (veld)onderzoek helderder moeten maken. Een deel van deze informatie is beschikbaar via de lopende Natuurdoelanalyses van zowel de Zuid-Hollandse als de Noord-Brabantse Biesbosch.

Voor goede langetermijn planvorming voor de bestrijding van de Reuzenbalsemien, en het monitoren van de effectiviteit hiervan, is het nodig in kaart te brengen waar en in welke dichtheden de Reuzenbalsemien precies staat, en dit een aantal jaren te herhalen. Om de gewenste inheemse beplanting te helpen zich te herstellen, zouden we deze na verwijdering van de Reuzenbalsemien kunnen planten of inzaaien.

Zelfs een intensieve bestrijding zal de Reuzenbalsemien niet doen verdwijnen. Zonder extra maatregelen zal deze echter steeds meer de inheemse natuur overnemen, en daarmee de biodiversiteit en kwaliteit van de Biesbosch verminderen. Er moet een balans gevonden worden tussen de kosten en mate van inspanning in bestrijding en beheersbaarheid van de hoeveelheid Reuzenbalsemien in het natuurgebied en het effect van de aanwezigheid op de kwetsbare natuur.

⁸ [Reuzenbalsemien - Invasieve exoten \(invasieve-exoten.info\)](http://invasieve-exoten.info)

Rigoreuze bestrijding

Het rapport van EIS/Naturalis benadrukt dat de Reuzenbalsemien actief dient te worden bestreden. Om dat te doen, is half werk niet genoeg: het is een bewonderenswaardig sterke en vruchtbare plant. Om de Reuzenbalsemien effectief te bestrijden moeten we om te beginnen weten waar deze staat. Hiervoor maken we, zoals eerder genoemd, een nieuwe inventarisatie van de Reuzenbalsemien in de Biesbosch.

In de zomer van 2022 starten we met de bestrijding van de Reuzenbalsemien op plekken waarvan we nu al weten dat er veel balsemien staat en waar in het verleden grote aantallen bijenkasten voor in de omgeving werden geplaatst. Een intensieve aanpak van de plant zal een aantal jaren herhaald moeten worden om goed resultaat te behalen, met daarna reguliere monitoring en bestrijding als onderhoud. Na de pilot in de zomer van 2022 en intensieve balsemienverwijdering in 2023 en 2024 kan de aanpak steeds geëvalueerd worden. Dan kan ook beoordeeld worden of dit afdoende was of dat de intensieve aanpak, naast het reguliere onderhoud, nog moet worden voortgezet. Ook in de beheerplannen zal bestrijding van Reuzenbalsemien uitgebreider moeten worden opgenomen.

Machinale/handmatige bestrijding

Vanwege het grote regeneratieve vermogen en de effectieve verspreiding is de bestrijding van de plant kostbaar en tijdrovend. Het bestrijden van Reuzenbalsemien kan op een aantal manieren, waarvan er één het meest geschikt lijkt voor de situatie in de Biesbosch: het handmatig verwijderen en/of maaien van de planten in juni/juli, vóór de zaadzetting. Uiteraard moet hierbij zorgvuldig rekening gehouden worden met het broedseizoen en de overige begroeiing in het natuurgebied. Hierdoor lijkt het waarschijnlijk dat bestrijding zal moeten plaatsvinden in de maand juli, liefst met vrijwilligers onder kundige begeleiding.

Waar dat mogelijk is, heeft machinaal maaien de voorkeur aangezien dat de grond zo min mogelijk verstoort. Door de aard van het gebied zijn er echter veel plekken waar de planten alleen handmatig en met kennis van de habitats, kunnen worden verwijderd.

Herstel van oorspronkelijke inheemse begroeiing

Op plekken waar de Reuzenbalsemien veel groeit, blijkt zij het aantal inheemse plantensoorten te verminderen. Bij verwijdering van de Reuzenbalsemien blijken deze inheemse soorten daar snel positief op te reageren. Ook het aantal en de diversiteit van ongewervelde diersoorten neemt snel weer toe na verwijdering van de overvloed aan Balsemien.

Dit proces van habitatrestoratie zouden we kunnen versterken door op gerichte plekken na verwijdering van de Reuzenbalsemien, de gewenste inheemse soorten bij te zaaien of te planten. Dit is niet gebruikelijk in Natura 2000 gebieden zoals de Biesbosch, die deels zijn aangewezen als procesnatuur, en dit heeft zeker zorgvuldig onderzoek nodig.

In andere Natura 2000 gebieden wordt soms de gewenste habitatsoort een handje geholpen, zoals bijvoorbeeld in Kinderdijk waar met drones wordt gezaaid om rietgroei te stimuleren. In het geval van de Biesbosch kan inzaaien een belangrijke extra maatregel zijn om de kwaliteit van het natuurgebied te verbeteren en verdere invasie door een snel groeiende exoot tegen te houden. We beperken zo ook uitspoeling van grond aan de waterkant: doordat de Reuzenbalsemien jaarlijks afsterft komt de grond in de herfst bloot te liggen, waardoor waardevolle grond vanuit de waterkant weg kan spoelen. Goed overleg met Rijkswaterstaat over waterveiligheid is hierbij cruciaal.

Juridisch spoor

De onderzoekers van EIS/Naturalis doen voor wat betreft de honingbijenvolken bij de Biesbosch de aanbeveling om het aantal honingbijenvolken in de ruime omgeving van de Biesbosch terug te brengen tot 4 per km² bloeiend gewas.

Met ruime omgeving wordt bedoeld de Biesbosch inclusief een bufferzone van ten minste 3 kilometer en idealiter 5 kilometer.

Afgaand op deze aanbevelingen zijn er veel te veel bijenkasten rondom en in de Biesbosch op de momenten dat de Reuzenbalsemien bloeit (aug-okt). We willen dus zo snel mogelijk aan de slag om de Biesbosch minder aantrekkelijk te maken voor grote concentraties bijenkasten.

Het gaat hierbij niet zozeer om de lokale, particuliere, kleine imkers. Het probleem is vooral dat grote aantallen bijenvolken bij commerciële bijenhouderij dicht op elkaar staan gesitueerd waardoor er lokaal een enorme druk ontstaat die zich als een olievlek uitbreidt. Het is hierbij niet altijd duidelijk van wie de kasten zijn, waardoor het lastig is grip te krijgen op de aantallen en herkomst. In gevallen waar we de bijenhouders kennen, ook via de (lokale) bijenverenigingen, gaan we in gesprek om naar oplossingen te zoeken.

Voor het inperken van grote hoeveelheden bijenkasten rondom natuurgebieden zoals de Biesbosch, is vooral stevigere regulering nodig. Hiervoor vinden we mogelijkheden in de bevoegdheden van gemeentes en waterschappen, in provinciale pachtovereenkomsten en in regelgeving in het kader van te behalen instandhoudingsverplichtingen voor Natura 2000 doelstellingen. Onder andere de nieuwe Omgevingswet, zoals die landelijk gaat gelden vanaf 1 januari 2023, biedt hiervoor aanknopingspunten. Alle genoemde maatregelen in dit handelingsperspectief zijn van belang, maar zonder betere regelgeving niet toekomstbestendig.

In de omgeving van de Biesbosch (en ook elders) wordt door commerciële bijenhouders vaak een aantal maanden grond gehuurd voor het plaatsen van bijenkasten. Gebrek aan regulering zorgt hier voor een overschot aan bijenkasten rondom kwetsbare natuurgebieden. Er wordt gewerkt aan de volgende maatregelen:

Regulering plaatsing bijenkasten rondom Natura 2000 gebieden

Provincies zijn verantwoordelijk voor het beheer van Natura 2000 gebieden. We onderzoeken op welke manier we in beheerplannen of andere provinciale kaders een bufferzone voor commerciële bijenhouderij op kunnen nemen. In geval van plaatsing van grote aantallen bijenkasten op dijken, gaan we in gesprek met de waterschappen of Rijkswaterstaat om tot regulering van bijenkasten te komen.

Insteek is om per 1 januari 2023 de plaatsing van bijenkasten vergunningsplichtig te maken binnen een straal van minimaal 3 km en volgens EIS/Naturalis liefst 5 km van de rand van het natuurgebied. In de beantwoording van eerder genoemde Kamervragen geeft de minister van LNV aan bufferzones te zien als “een potentieel kansrijke maatregel.”

Bufferzones Algemene Plaatselijke Verordening (APV)

Via de APV's van de gemeentes waarin de Biesbosch ligt, kunnen zones worden opgenomen waarbinnen geen of in beperkte mate via vergunningen bijenkasten mogen worden geplaatst. Momenteel zijn er nog nauwelijks bepalingen in APV's voor wat betreft bijenkasten.

We gaan hierover in gesprek met de omringende gemeentes en zijn aanjager voor het proces om regulering van bijenkasten op te nemen in de betreffende APV's.

Instructieregel bijenkasten toevoegen aan provinciale omgevingsverordening

Vanuit de Omgevingswet moeten provincies naast de omgevingsvisie ook een omgevingsverordening vaststellen voor haar grondgebied. Deze omgevingsverordening geeft kaders aan het beleid omtrent de fysieke leefomgeving in de gehele provincie. De verordening treedt gelijktijdig met de Omgevingswet in werking, naar verwachting per 1 januari 2023.

In een omgevingsverordening kan een provincie instructieregels opnemen die kaderstellend zijn voor gemeentelijke omgevingsplannen. We nemen het initiatief om een dergelijke instructieregel voor de plaatsing van bijenkasten te doen opnemen in de omgevingsverordening van provincie Zuid-Holland.

Hiermee gaat de beperking op aantallen bijenkasten niet op korte termijn van kracht, maar wordt deze onderdeel van de nieuwe en aangepaste omgevingsplannen.

In de overgangperiode tussen de huidige situatie en de aan de Omgevingswet aangepaste omgevingsvisies en -plannen, zetten we in op de regelgeving zoals die nu van kracht is, zoals pachtovereenkomsten, APV's en bovengenoemde vergunningen.

Pachtovereenkomsten

Jaarlijks te hernieuwen pachtovereenkomsten met de provincie Zuid-Holland voor (landbouw)gronden in de omgeving van de Biesbosch worden met ingang van 2023 voorzien van een beperking voor het plaatsen van honingbijenkasten. Hiervoor is dan vooraf schriftelijke toestemming nodig.

Veel van de (landbouw)grond is echter niet in bezit van de provincies. We gaan in overleg met overige grondeigenaren, zoals bijvoorbeeld de waterschappen, om ook hier afspraken te maken om het plaatsen van te veel bijenkasten te voorkomen.

Richtlijnen binnen Natura 2000 gebieden

Binnen de natuurgebieden van Staatsbosbeheer zijn richtlijnen ingesteld om verdringing van wilde bijen door honingbijen te voorkomen. Imkers in de regio hebben van Staatsbosbeheer een brief ontvangen dat met ingang van 2023 geen bijenkasten meer worden toegelaten op haar terreinen en geen ruimte meer wordt geboden aan imkers om hun gehouden bijenvolken te plaatsen in de Biesbosch. Ook in de Zuid-Hollandse Delta (Hoeksche Waard en Goeree-Overflakkee) zal door Staatsbosbeheer geen ruimte meer worden geboden aan imkers voor bijenkasten. Dit komt omdat het gebied vergelijkbaar is met de Biesbosch, onderdeel uitmaakt van de beoogde Zandhommelzuidas en door de snelle opkomst van de Reuzenbalsemien in deze gebieden.

In de nieuwe beheerplannen kunnen deze bepalingen opgenomen worden voor wat betreft bijenkasten. Het huidige beheerplan voor de Biesbosch loopt tot 2025. Het is de intentie om in 2023/2024 een nieuw beheerplan op te stellen voor de Biesbosch, daarin zal een bijenkastebepaling worden opgenomen.

Registratie van honingbijenkasten

Uit de inventarisaties van Staatsbosbeheer naar de bijenkasten blijkt dat op veel kasten niet aangegeven staat van wie de kast is. Doordat registratie niet verplicht is en contactgegevens vaak ontbreken op bijenkasten zijn er veel kasten (in en om de Biesbosch) waarvan onduidelijk is hoe ze daar komen en van wie ze zijn. Een (landelijk) registratiesysteem zou het mogelijk maken met de bijenhouders in contact te komen en afspraken te maken over plaatsing en aantallen, en te handhaven op verkeerd geplaatste bijenkasten.

Het Ministerie van LNV is in overleg met de bijenhoudersverenigingen gestart met het onderzoeken op welke wijze een landelijk registratiesysteem kan worden ingevoerd, mede vanuit het oogpunt van diergezondheid. Het voornemen is om dat vanaf 2023 in te voeren. Hier speelt ook de ecologische noodzaak en de doelstellingen voor de Natura 2000 gebieden mee.

Handhaving

Bij het reguleren van (grote aantallen) bijenkasten, hoort een plan hoe te handhaven. Samen met de omgevingsdiensten stellen we een handhavingsprotocol op.

Bij het ongeoorloofd plaatsen, bijvoorbeeld in een natuurgebied, van een bijenkast waar geen contactgegevens van te vinden zijn, is het niet zomaar mogelijk deze kast(en) te verwijderen. Immers: de kast is andermans eigendom en de dieren kun je niet zomaar aan hun lot overlaten. Tegelijk wordt er wel gehandhaafd als iemand afval dumpst in de natuur. Niets doen is dus eigenlijk geen optie. Hiervoor gaan we met Staatsbosbeheer, leden van bijenhoudersverenigingen, de omgevingsdiensten en de Dierenbescherming in gesprek om ideeën op te halen: wat kunnen we doen met bijenkasten die (bijvoorbeeld) in het natuurgebied staan, waarvan de beheerders niet weten van wie ze zijn, maar die wel schade berokkenen aan het natuurgebied? Hoe pakken we dit aan met handhaving? En hoe zorgen we hierbij zo goed mogelijk voor de dieren? En kunnen we tot er 'harde' richtlijnen zijn om op te handhaven, inzetten op het in beeld brengen van plekken en aantallen bijenkasten, en in gesprek gaan met bijenhouders en verhuurders van de grond waarop de bijenkasten staan?

Voor dit laatste is al wel een beeld nodig van wat de regels in de toekomst gaan zijn.

Communicatief spoor

Wij zien een aantal kansen en mogelijkheden om het aantal honingbijenkasten in te perken via de gemeentelijke APV's, de provinciale omgevingsverordening, een vergunningsstelsel, provinciale pachtovereenkomsten en een landelijk registratiesysteem, en tegelijk ook de bewustwording over biodiversiteit en natuurbalans te vergroten. Vermoedelijk is het willen helpen van de natuur een belangrijke reden (naast het financiële aspect) voor mensen om hun grond beschikbaar te stellen aan bijenhouders. Grootschalige commerciële bijenhouderij is echter geen onderdeel van onze inheemse natuur, en is in het geval van de Biesbosch zelfs een serieuze bedreiging voor die natuur. Deze boodschap zullen we moeten gebruiken en uitleggen in communicatie met de omgeving van de Biesbosch.

Bekendheid nieuwe maatregelen rondom bijenkasten en balsemien

Door aan te kondigen dat wij maatregelen nemen omdat de bijzondere natuur in de Biesbosch onder druk staat door grootschalige bijenhouderij, weten ondernemers waar ze aan toe zijn en verwachten wij dat bijenhouders alternatieven gaan zoeken en daardoor afname van bijenkasten rondom de Biesbosch.

Bijenhouderij als sparringpartner

Voor het draagvlak van maatregelen, maar zeker ook voor het verbeteren van de plannen, is het van belang vooral de lokale bijenhouders mee te nemen in de planvorming. Via de Nederlandse Bijenvereniging en aanverwante organisaties van imkers en bijenliefhebbers blijven we in gesprek hierover. Ook fruittelers, die bijen nodig hebben voor hun oogst, nodigen we uit om mee te denken.

Bewustwordingscampagne biodiversiteit

Gesprekken over honingbijen versus wilde bijen: tegelijk met de aanpassing van de pachtovereenkomsten voor de omringende (provinciale) gronden en het eventueel opnemen van beperkingen in APV's, starten we een bewustwordingscampagne waarmee we in gesprek kunnen met de wijde omgeving van het natuurgebied. Hiervoor maken we samen met Staatsbosbeheer een communicatieplan.

Organisatorisch spoor

Projectteam

Dit project, zowel het bijenvraagstuk als de balsemienbestrijding, vraagt een goede afstemming tussen Provincie Zuid-Holland en Provincie Noord-Brabant, Staatsbosbeheer en andere betrokkenen zoals omgevingsdiensten, omwonenden, imkers en gemeentes. Hiervoor is capaciteit, dus menskracht, nodig bij alle betrokkenen, en bereidheid om dingen soms anders aan te pakken dan gebruikelijk. Hiervoor is het vormen van een klein en slagkrachtig projectteam als aanjager noodzakelijk.

Leren van anderen

Voor het maken van een effectief en haalbaar bestrijdingsplan voor de Reuzenbalsemien en regulering van bijenkasten in de Biesbosch gaan we te rade bij onze partners van Staatsbosbeheer en Rijkswaterstaat, maar zeker ook bij andere partijen die ervaring hebben met de bestrijding van de Reuzenbalsemien en de bijenproblematiek, zoals ook genoemd in verschillende rapporten.

Menskracht en maatwerk

Een intensieve bestrijdingsaanpak van de Reuzenbalsemien in de Biesbosch heeft veel menskracht en maatwerk nodig. Staatsbosbeheer en haar vrijwilligers zijn hierbij onmisbaar, zeker ook voor het maken van een goed plan. Voor een effectieve bestrijding van Reuzenbalsemien op deze schaal is echter meer menskracht nodig.

Gezocht moet worden naar partijen die dit maatwerk kunnen bieden voor wat betreft het handmatig en mechanisch verwijderen van de Reuzenbalsemien, in nauwe samenwerking met de omgeving van de Biesbosch. Wij zien hierin een prachtige kans om samen met de omliggende gemeentes op zoek te gaan naar mogelijkheden voor leerwerktrajecten, participatieplekken, begeleiden van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, en ook buitenlessen met scholen in de buurt en vrijwilligersacties van bedrijven.

Financiering

Voor het uitvoeren van het handelingsperspectief zijn middelen nodig, en financiering van onderzoeken en exotenbestrijding. De kosten zullen worden gedekt vanuit Natura 2000-budget.

Stakeholders

- Staatsbosbeheer
- EIS/Naturalis
- Omgevingsdiensten
- Gemeentes Altena, Dordrecht (Drechtsteden), Drimmelen, Geertruidenberg, Moerdijk
- Ministerie LNV
- Bijenhoudersverenigingen
- Pachters en grondeigenaren omgeving Biesbosch
- Experts bestrijding Reuzenbalsemien
- Rijkswaterstaat
- Waterschappen Hollandse Delta en Rivierenland

Tijdpad

(globale planning)

2022

Voor de zomer	opdrachtverlening veldonderzoeken en monitoring
Zomer	start bestrijding balsemien uitvoering veldonderzoeken
Najaar	uitwerking regulering

Vanaf 2023

juridische regulering
handhaving in werking
bestrijding balsemien
verbetermaatregelen wilde bijen
monitoring effecten maatregelen
bijsturen en verbeteren van plannen